

Išvykdamas iš Lietuvos žinojo, kad sugrįš

LINA VAITIEKŪNAITĖ

I Jungtines Amerikos Valstijas jis atvyko Lietuvai skaičiuojant pirmuosius nepriklausomybės metus, kai emigruoti nebuvo taip populiariu. Tuomet lietuviams atsirado galimybė mokslo siekti užsienyje ir čia įgyti daugiau patirties. Biochemikas Daumantas Matulis priėmė JAV profesorius Rex E. Lovrien kvietimą ir po bakalauro studijų (dabar tapatinamų su magistro studijomis) 1993 m. išvyko į JAV. Čia – Minnesotos universitete toliau mokėsi ir apsigynė biomedicinos mokslų (biochemijos, molekulinės biologijos ir biofizikos) daktaro laipsnį, įgijo naujų žinių, patirties ir pelnė tarptautinį pripažinimą.

Prof. Daumantas Matulis skaičiuoja jau dvyliktus metus, kai su šeima grįžo į Lietuvą, čia išsikūrė ir sėkmingai dirba mėgstamą darbą – vadovauja Vilniaus universiteto Biotechnologijos instituto Biotermodinamikos ir vaistų tyrimo skyriui. Jis tęsia JAV pradėtą biomedicinos tyrimų kryptį kuriant priešvėžinius vaistus.

Mokslininko darbas vertinamas tiek Lietuvoje, tiek tarptautiniu mastu. 2007 m. prof. D. Matuliui buvo įteikta „Telia Sonera“ premija kaip geriausia grįžusiam mokslininkui, 2009 m. XI Baltijos plėtros forumo – prestižinis „ScanBalt akademijos“ apdovanojimas už pasiekimus skatinant tarpvalstybinį bendradarbiavimą, 2010 m. – apdovanojimas konferencijoje Italijoje, 2012 m. – konferencijose Vokietijoje ir Lietuvoje, „Life Science Baltics Startup“ sesijoje Vilniuje. Už pasiekimus biomedicinos mokslų srityje 2013 m. įteikta Lietuvos nacionalinė mokslo premija.

Nori vaikus užauginti Lietuvoje

„Tikslą sugrįžti į Lietuvą nusibrėžiau iš anksto, dar prieš išvažiuodamas mokyti į JAV, – prisimena lietuvis. – Gyvenimas Amerikoje užsitęsė, nes vėliau žmona taip pat pradėjo doktorantūros studijas (Minnesotos universitete Jurgita įgijo molekulinės, ląstelinės, vystymosi biologijos bei genetikos daktaro laipsnį), aš mokiausi podaktarinėse studijose, po to dar ketverius metus dirbau mokslinį tiriamąjį darbą kompanijoje „3-Dimensional Pharmaceuticals“, kurią nupirko koncernas „Johnson & Johnson“ Philadelphijoje“.

Mokslininkas pasakoja, kad buvo ir kita svari priežastis, dėl kurios Matulį šeima pasirinko gimtinę: „Stebėdami JAV gimusį vyriausiąjį sūnų Eimantą, supratome, kad į Lietuvą reikia grįžti, kol jis dar yra vaikas, nes vyresniam berniukui ar paaugliui būtų sunku prisitaikyti tiek mokykloje, tiek kitose gyvenimo srityse, – tvirtina D. Matulis ir paaiškina, kokios priežastys pradėjo trumpinti gyve-

Biochemikas Daumantas Matulis (d.) su partneriu iš Taivano (k.) ir mokslininku iš Švedijos (v.) prie Jungtinio gyvybės mokslų centro, kuriame 2016 m. pavasarį įsikūrė prof. D. Matulio laboratorija. Asmeninio archyvo nuotraukos

nimo laiką JAV.

Dar viena ir galutinai apsispręsti padėjusi priežastis, pasak D. Matulio, buvo gauta parama darbui – moksliniams tyrimams biomedicinos srityje: „Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą (ES) buvo galima teikti paraišką ES finansavimui gauti. Ir 2004 m. man pasisekė laimėti ES Marie-Curie dotaciją, leidusią Lietuvoje įkurti laboratoriją (anksčiau – Rekombinantinių baltymų laboratorija, dabar – Biotermodinamikos ir vaistų tyrimo skyrius – aut. p.)“. Čia mokslininkui atsirado galimybė atlikti mokslinius tyrimus. To paties Enzimologijos instituto pagrindu susikūrusi įmonė „Fermentas“, pasak D. Matulio, sąlygojo ir Lietuvoje išikurti JAV susivienijimui „Thermo Fisher Scientific“, gaminančiam ir siūlančiam produktus bei paslaugas gyvybės mokslų tyrimams ir diagnostikai.

Darbe – šeimyninis duetas

„Skyrius, kuriame dirbu, kuria naujus cheminius junginius, kurie, tikimės, bus naudingi ir naudojami kaip vaistai, pasižymintys priešvėžiniu poveikiu, – veiklą pristato mokslininkas ir paaiškina, kad vaistų kūrimas susideda iš skirtingų fazių, o visas procesas trunka daug metų. – Visų pirma kuriame chemines medžiagas, kurios gali paveikti tam tikrą žmogaus baltymą, tikriname jų efektyvu-

mą ir stebime, ar jos slopina tą taikinį, kurį reikia. Tada pradedami vykdyti toksikologiniai ir farmaciniai tyrimai su gyvūnais, kol galiausiai leidžiama atlikti pirmuosius klinikinius tyrimus su žmonėmis.

Mūsų skyrius dirba pacioje vaistų kūrimo pradžioje, nes sukuriame junginius ir juos išbandome. Po to juos, galima sakyti, „stumiamo“, kad jie pasiektų žmones.“

Savo darbu tiki ir Daumantas, ir Jurgita, dirbantys tame pačiame Biotermodinamikos ir vaistų tyrimų skyriuje. „Jurgita vadovauja žmogaus baltymus gaminančiai darbo grupei, aš – cheminius junginius kuriančiai mokslininkų komandai. Nagrinėjame, kokios šių junginių sąveikos, tačiau be Jurgitos patirties ląstelės ir molekulinėje biologijoje aš negalėčiau visiškai realizuoti savo darbo, man būtų sunku, – šeimyninio dueto darbą paaiškina Daumantas. – Kadangi siek tiek skiriasi mūsų veiklos sritys, tai ji nesikiša į mano darbą, aš – į jos. Kartais būna pakankamai daug vargo su keturiais vaikais šeimoje, todėl mums ir to užtenka, – juokdamasis sako biochemikas. – Moksle problemos tikrai nėra, kad žmona yra šalia. Kita vertus, tai mums tik padeda. Jei ne Jurgita, daug ko mūsų darbe nebūtų buvę įmanoma pasiekti. Jos atlikti eksperimentai jau atskleidė nepaprastai daug informacijos apie mūsų kuriamus cheminius junginius ir jų naudą žmogaus sveikatai“.

JAV išlieka vaistų kūrimo lydere

Dabar vaistų kūrimas, pasak prof. D. Matulio, visame pasaulyje yra sulėtėjęs, nes pabrango procesas. „Kai buvo pradėtos naudoti sudėtingesnės technologijos ir sugriežtėjo reikalavimai naujiems vaistams, mokslininkai nebesugebėjo padaryti tiek, kiek norėtų. Visuomenėje atsirado daug šarlatanizmo ir magijos, – mokslo problemas vadiną lietuvis. – Mes moksle dažnai su tuo susiduriame, ir visa tai reikia įveikti“.

Profesorius teigimu, absoliuti vaistų kūrimo lyderė yra JAV. Europoje vaistų pagaminama penkis kartus mažiau. Lyginamas Amerikos ir Lietuvos mokslinius pasiekimus prof. D. Matulis sako, kad lietuviai, deja, dar atsilieka. Ir priežastys yra kelios: „Visų pirma moks-

Jurgita Matulienė prie Tiškevičių rūmų Palangoje.

Vyriausias sūnus Eimantas, iškėlęs brolius Tautvydą ir Vaigintą, prie Tiškevičių rūmų.

las JAV vystomas kitaip nei Lietuvoje. Amerikoje du trečdalius pinigų skiria privatus šaltiniai, tuo tarpu pas mus – gal tik 10 proc. Kitaip tariant, Lietuvoje yra silpna pramonė ir silpnas privatus mokslas. Verslininkai daugiau remia ne patį mokslą, bet produkto gamybą – kitaip tariant, kada išradimo stadija jau yra praeita”.

Antrąją priežastimi mokslininkas įvardija Lietuvoje išsisknijusią biurokratiją: „Amerikoje ir pinigų gavimas, ir jų išleidimas yra daug lengvesni. Tuo tarpu Lietuvoje sukurta daug nereikalingo tikrinimo ir planavimo. Dėl viešųjų pirkimų sudėtingų procedūrų sugaištame keletą mėnesių vien tam, kad galėtume išgyti paprasčiausią daiktą. O kiekviena sugaišta diena stabdo mokslo procesą. Lietuva dar nepakankamai efektyviai remia mokslą, todėl labai stipriai priklausome ir nuo Europos struktūrinių fondų paramos. Bėda yra ta, kad ateis laikas, ir pinigų pritrūks, nes gyvename paskutiniame rėmimo periode. Lietuva nuėjo lengviausiu keliu – visi mokslui skiriami pinigai (daugiau kaip 90 proc.) atė-jo būtent iš tų Europos struktūrinių fondų, o ne iš Lietuvos biudžeto. Todėl iškilis didelis klausimas – iš kur paimti pinigų mokslui? Tačiau, mano manymu, vilties yra, nes Lietuvos verslas auga ir stiprėja. Mat tau daug šaunių pavyzdžių”.

Kelias į chemiją prasidėjo mokykloje

Dėl savo pasirinkimo Daumantas dėkoja chemijos mokytojai Veronikai Paberžytei, praėjusiais metais šventusiai 90-metį. „Ir dabar su ja susisiekiu, ji mane prisimena ir labai džiaugiasi, kai paskambinu. Ji yra tas žmogus, kuris mokydamas mane Vilniaus Salomėjos Nėries mokykloje, „uždegė“ tuo, kuo dabar domiuosi ir; galima sakyti, gyvenu, – prisimena mokslininkas. – Iš pradžių mokytis chemijos buvo labai sunku, bet vėliau „persilaužiau“, ji tapo įdomi, už chemiją pradėjau gauti vis geresnius pažymius, vis daugiau matydavau chemijos grožio, ypač dvyliktoje klasėje, kai dalyvavau Lietuvos olimpiadoje ir užėmiau prizinę trečią vietą. Gerai pasirodžiau ne tik mieste, bet ir visoje šalyje! Tai buvo didžiulis stimulas, padėjęs renkantis specialybę aukštojoje mokykloje. Laimėjimas mane motyvavo ir dar davė papildomų balų per stojamuosius. Pasirinkau biochemiją”.

Pažintis – studijų metu

Netiesiogiai studijos jį suvedė ir su Jurgita. „Dar Lietuvoje mūsų keliai susikirto kelis kartus. Bet vėliau draugai mus supažindino kelionėje, kai studijavau antrame kurse, o Jurgita buvo pirmakursė, – prisimena Daumantas. – Studentavimo laikais draugavome, o šeimą sukūrėme 1993 metais”.

Į Ameriką Daumantas su Jurgita atvyko beveik kartu. „Po 4 mėnesių ji prisijungė prie manęs. Iš pradžių į JAV atvyko kaip mano šeimos narys ir savanoriau mokomojoje laboratorijoje. Vėliau ji taip pat pradėjo doktorantūros mokslus Minnesotos universitete. Mūsų studijos buvo panašios – tai ir padėjo mums vėliau, grįžus į Lietuvą, įkurti laboratoriją, kurioje atliekame biomedicinos tyrimus”, – pasakoja Daumantas.

Lietuvoje jie kartu su Jurgita gyvena jau dvyliką metų. Tačiau pirmieji namai jaunai šeimai, galima sakyti, vis tiek buvo JAV, kur gimė ir du Matulių pirmagimiai. „Dabar auginame keturis vaikus – kaip sakome, du ame-

rikiečius ir du ne amerikiečius, – juokdamasis vardija D. Matulis ir pabrėžia, kad vaikai žino, jog jie gimė ir šiek tiek laiko gyveno Amerikoje, tačiau to nesureikšmina. – Seimoje mes visą laiką, ir Amerikoje, kalbėjome tik lietuviškai. Gal tik moksle dažniau naudojome angliškus terminus. Todėl grįžus į Lietuvą dėl kalbos nekilo jokių problemų.

Dėl vaikų pilietybės buvo idomus atvejais. Kai lankėmės JAV ambasadoje, mums užsiminė, kad svarbu informuoti ambasadą, jog jie yra JAV piliečiai, nes karo ar panašiais atvejais JAV savo piliečius evakuotų, t. y. pasiimtų. Tada supratau, kad juos evakuotų, o manęs – ne. Todėl ir atsakiau, kad nerasysiu jų į JAV piliečių sąrašą, nes nenoriu, kad mus nelaimės atveju išskirtų. Šeimos neleisiu perskirti, nors ir žaiviausi JAV rūpesčių savo piliečiams”.

Pagalba planuojantiems grįžti į Lietuvą

Daumantas, gyvendamas Lietuvoje, neužmiršta ir Amerikos, joje praleistų dvylikos metų. Todėl bent kartą per metus lankosi JAV: „Pacios Amerikos labai daug pamaciau ją lankdamas pastaruosius vienuolika metų. Dabar esu aplankęs jau visas JAV valstijas, išskyrus Aliaską. Čia aš su broliu Visvydu, galima sakyti, lenktyniauju – jam liko kelios neaplankytos valstijos, bet jis dar likęs šioje šalyje – gyvena Washingtone. Brolis taip pat galvoja apie grįžimą. Norėčiau, kad greičiau tai įvyktų”.

Grįžęs į Lietuvą D. Matulis kartu su bendraminčiais įkūrė lietuvių, gyvenusių užsienyje, visuomeninę organizaciją „Sugrįžus” (2007–2009 m. buvo prezidentas – aut. p.), taip pat išsivijos mokslininkams grįžti padedančią asociaciją „Futura Scientia” (buvo valdybos narys – aut. p.). 2007–2009 m. dirbo Lietuvos Respublikos prezidento Valdo Adamkaus visuomeniniu konsultantu emigracijos ir repatriacijos klausimais.

„Prieš dešimt metų „Sugrįžus” kūrėme turėdami tikslą padėti atsakyti į įvairius grįžtančiųjų klausimus. Pavyzdžiui, ar turės mokėti mokesčius Lietuvoje už tai, ką užsidirbo Amerikoje. Kai nežinai, tai šis ir kiti klausimai lietuvių baugina, o sprendimą sugrįžti į Lietuvą priverčia atidėti”, – aiškina lietuvis ir prisimena, kaip jo šeimai grįžus gyventi į Lietuvą užgriuvo šimtai smulkių rūpesčių, kuriuos išspręsti su kitų pagalba buvo daug lengviau ir paprasčiau. – Todėl atsirado noras padėti kitiems.

Organizacija „Sugrįžus” gyvuoja jau dešimt metų. Tuoj švęsime įkūrimo jubiliejų. Reguliariai, kartą per mėnesį, susitinkame. Kartais užtenka tik susibėgti kavinėje, pabendrauti ir gerai praleisti laiką. Ateina vis naujų žmonių. Kiti išeina, bet branduolys išlieka. Organizacija dabar vienija ne tik Ame-

LGUVO „Sugrįžus” visuotiniame susirinkime 2016 m. vasario 27 d.

Kolektyvas „Sugrįžus” 2012 m. vasarą XIV Lietuvių tautinių šokių šventėje Bostone: „Sugrįžome į Lietuvą, sugrįžome ir į JAV”.

rikoje gyvenusius ir iš jos sugrįžusius lietuvių, – į susitikimus ateina ir kitose pasaulio šalyse gyvenę ar lankęsi lietuviai. Mūsų bendravimo pagrindine priežastimi tapo grįžimas į Lietuvą”.

Amerikoje praleisti metai yra brangūs

„Praleisti metai Amerikoje mums yra svarbūs ir brangūs. Todėl jų neužmirštame ir tikrai neužmiršime”, – sako Daumantas. JAV jis ne tik apsigynė daktaro laipsnį ir pasisėmė darbo patirties, bet aktyviai dalyvavo ir Amerikos lietuvių veikloje. 2002–2004 m. ėjo JAV Lietuvių jaunimo sąjungos Philadelphiajos skyriaus, 2003–2004 m. – JAV Lietuvių Bendruomenės Philadelphiajos apylinkės pirmininko pareigas.

„Džiugu, kad JAV gyvuoja Lietuvių Bendruomenės ir vienija ten gyvenančius tautiečius. Man ir mano šeimai Minnesotos bei Philadelphiajos

Lietuvių Bendruomenės buvo didžiulė parama, padėjusi sunkiomis akimirkomis ir, žinoma, neleidusi atitrūkti nuo tėvynės. Nepaisant to, kad grįžau į Lietuvą, Philadelphiajos lietuvių man ir mano šeimai labai rūpi”, – sako D. Matulis.

Amerikos lietuvių paramos Daumantas sulaukė įvairiomis priemonėmis: „Pavyzdžiui, esu dėkingas Julijai Dantienei, kuri mane priėmė ir globojo, kai mano daiktai laivu jau buvo iškeliauti į Lietuvą, o aš dar buvau likęs – galėjau pas ją prisiglausti ir užbaigti darbus. Man tai buvo labai didelė parama”.

Pasilgsta tikro žmonių nuoširdumo

Į JAV atvykusiems Daumantui ir Jurgitai padėjo ne tik jų tautiečiai. Kitas šviesulys buvo Minnesotos universiteto profesorius Rex E. Lovrien, kuris vienu metu rūpinosi visais Minnesotoje besimokančiais lietuviais. „Vienu metu jo name gyveno gal dvylika lietuvių, nors jis pats nėra lietuvis, – prisimena D. Matulis. – Man šis žmogus yra pavyzdys tikro amerikiečio, kuris mus, atvykėlius, taip nuoširdžiai prižiūrėjo ir mokė amerikietiško gyvenimo, – jeigu yra taisyklės, tai nuoširdžiai jų reikia laikytis, gerbti tą teisę ir susitarimą”.

Prisimindamas JAV praleistus metus lietuvis sako, kad Amerikoje jautė tikrą žmonių nuoširdumą. Lietuvoje taip pat yra daug tokių žmonių, bet, galima sakyti, dar yra sužalotų sovietmečio – jie jaučiasi užgauti ir bijo apginti savo nuomonę, – aiškina Daumantas Matulis. – Ir aš pats kartais taip elgiuosi. Jei būčiau išauklėtas Amerikoje, tikrai nenutylėčiau. Stengiuosi taip gyventi!”

2016 m. kovo 11-ąją į Vilniaus gatves išriedėjo autobusai su žymių žmonių mintimis apie laisvę. Ant vieno iš jų – mokslininko Daumanto Matulio žodžiai.